עין משפט נר מצוה

לט א ב מיי' פ"י מהל' תפלה הלכה טו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן צ סעיף י:
מ ג מיי' פ"ו שם הלכה ד סמג שם טוש"ע או"ח סימן רפו סעיף ג:
מא ד מיי' וסמג שם טור שו"ע א"ח סי' רלב סעיף ג:
מב ה מיי' פ"י מהל' ברכות הלכה כג כד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ח:
מג ו טור ושו"ע או"ח סימן א סעיף א:
מד ז מיי' פ"ב מהל' תפלה הלכה ב סמג עשין יט טור שו"ע א"ח סי' קי סעיף א:
מה ח ט מיי' פ"ה שם הלכה יב סמג שם טוש"ע א"ח סימן קיג סעיף ד:
מו י כ מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:

רב אויא חלש ולא אתא לפרקא דרב יוסף למחר כי אתא בעא אביי לאנוחי דעתיה דרב יוסף א"ל מ"ט לא אתא מר לפרקא א"ל דהוה חליש לבאי ולא מצינא א"ל אמאי לא טעמת מידי ואתית א"ל לא סבר לה מר להא דרב הונא דאמר רב הונא אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספין א"ל איבעי ליה למר לצלויי צלותא דמוספין ביחיד ולטעום מידי ולמיתי א"ל ולא סבר לה מר להא דא"ר יוחנן [א]אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור א"ל לאו אתמר עלה א"ר אבא [ב]בצבור שנו ולית הלכתא [ג]לא כרב הונא ולא [ד]כריב"ל כרב הונא הא דאמרן כריב"ל דאריב"ל [א]כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה: **מתני'** ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי: **גמ'** ת"ר [ה]בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ולא אומר [א] על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם ביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת: ת"ר [ב]כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמרו לו רבינו למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא אמר להם הזהרו בכבוד חבריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות אמרו לו תלמידיו נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אעפ"כ הייתי בוכה ועכשיו שמוליכים אותי לפני ממ"ה הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם ואם אוסרני איסורו איסור עולם ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גיהנם ואיני יודע באיזו מוליכים אותי ולא אבכה אמרו לו רבינו ברכנו אמר להם יהי רצון [ו]שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם אמרו לו תלמידיו עד כאן אמר להם ולואי תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם. בשעת פטירתו אמר להם פנו כלים מפני הטומאה והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא: **מתני'** רבן גמליאל אומר בכל יום ויום מתפלל אדם שמנה עשרה רבי יהושע אומר מעין י"ח ר"ע אומר [ז]אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל י"ח ואם לאו מעין י"ח ר"א אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ר' יהושע אומר ההולך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה' את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור [ג]יהיו צרכיהם לפניך ברוך אתה ה' שומע תפלה היה רוכב על החמור ירד ויתפלל ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים היה מהלך בספינה או באסדא יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים: **גמ'** [ד]הני י"ח כנגד מי א"ר הלל בריה דר' שמואל בר נחמני [ה]כנגד י"ח אזכרות שאמר דוד [1]הבו לה' בני אלים רב יוסף אמר כנגד י"ח אזכרות שבקריאת שמע (א) א"ר תנחום אמר רבי יהושע בן לוי כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה: ואמר ר' תנחום אמר רבי יהושע בן לוי [ח]המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה עולא אמר [ט]עד כדי שיראה איסר כנגד לבו רבי חנינא אמר [י]כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך אמר רבא [כ]והוא דמצער נפשיה ומחזי כמאן דכרע הני תמני סרי תשסרי הויין אמר רבי לוי ברכת הצדוקים ביבנה תקנוה כנגד מי תקנוה א"ר לוי לרבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני כנגד [2]אל הכבוד הרעים לרב יוסף כנגד אחד שבקריאת שמע לר' תנחום א"ר יהושע בן לוי כנגד חוליא קטנה שבשדרה: ת"ר [ו]שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה אמר להם ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים עמד שמואל הקטן ותקנה לשנה אחרת שכחה והשקיף

כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לטעום כלום וכו'. ולית ליה לרבי יהושע מפסיקין ואפילו מן האכילה ולא היא:
לייט

לא על לפרקא דרב יוסף. שהיה ראש הישיבה בפומבדיתא והיה דורש בשבת קודם תפלת המוספין ולאחר הדרשה היו הולכים לבית הכנסת ומתפללים תפלת המוספין: **בצבור שנו.** אם הוא בבהכ"נ עם הצבור לא יקדים להתפלל: **מתני' מה מקום.** כלומר מה טיבה: **גמ' ולא אכשל.** וישמחו חברי על כשלוני הרי רעות שתים שיבאו על ידי שאגרום להם [ה]שיענשו: **מיושבי קרנות.** חנוונים או עמי הארץ שעוסקים בדבר שיחה: **מההגיון.** לא תרגילום במקרא יותר מדאי משום דמשכא. לשון אחר משיחת ילדים: **דעו לפני מי וכו'.** כדי שתתפללו ביראה ובכוונה: **עמוד הימיני.** שני עמודים העמיד שלמה באולם שם הימני יכין ושם השמאלי בועז (מלכים א ז). הימיני לעולם חשוב: **פטיש.** המפוצץ פי"ק בלע"ז: **אוסרני.** חובש אותי: **מיתת עולם.** לעוה"ב: **הייתי בוכה.** מאימת משפטו אם לדין מוליכין אותי לפניו: **עד כאן.** בתמיה כלומר ולא יותר ממורא בשר ודם: **ולואי.** שיהא כמורא בשר ודם שאם כן תחדלו מעבירות הרבה: **עבירה.** בסתר ממורא הבריות ויודע שהכל הוא גלוי להקב"ה ואינו מניח בכך: **מפני הטומאה.** טומאת אהל המת בכל הבית: **לחזקיהו.** שבא אלי ללוותי: **מתני' מעין שמנה עשרה.** בגמרא[ו] מפרש: **הושע ה' וכו'.** זו תפלה קצרה: **בכל פרשת העבור כו'.** מפרש בגמרא[ז]: **אם אינו יכול לירד.** שאין לו מי שיאחז את חמורו: **יחזיר את פניו.** לצד ירושלים: **באסדא.** כמו ותשם בסד רגלי (איוב יג) בית הסהר שקורין ציפ"ש בלע"ז. לשון אחר עצים הקשורים זה עם זה הרבה יחד ובלשון מקרא קורא אותם רפסודות (ד"ה ב ב) ובלע"ז רדיי"ל ובלשון אשכנז ולו"ס ומשיטין בנהר להוליכן ממקום למקום ויכולין להלך עליהן כמו בספינה: **גמ' הבו לה' בני אלים.** שהוא רמז לאבות וגבורות וקדושת השם כדאמרינן בראש השנה (דף לב.) מנין שאומרים אבות ת"ל הבו לה' בני אלים כו': **שיתפקקו.** שיראו הפקקים הם הקשרים כמו ששנינו[ח] (ב"ב פ:) בקנים ובגפנים מן הפקק (ב) שלמעלה והוא הקשר שחלל הקנה פקוק וסתום שם: **איסר.** שני קמטים אחד מלמטה ואחד מלמעלה וכאיסר רוחב בשר באמצע: **דמצער נפשיה.** שהוא ניכר שחפץ לכרוע אלא שהוא מצטער: **ביבנה תקנוה.** לאחר זמן מרובה: **הפקולי.** מוכר פקולי צמר גפן שקורין קוטו"ן:

רבינו נסים

רבן גמליאל אומר בכל יום אדם מתפלל י"ח. בתלמוד ארץ ישראל הזכירו עוד טעמים אחרים (כעין) [אולי צ"ל על שתקנו] י"ח תוספת על מה שיש בתלמודינו דאמרינן ר' חנניה בשם ר' פינחס כנגד י"ח פעמים שאבות כתובין בתורה אברהם יצחק ויעקב אם יאמר לך אדם י"ט הן אמור לו והנה ה' נצב עליו לית הוא מינהון אם יאמר לך אדם י"ז הן אמור לו ויקרא בהן שמי ושם אבותי מינהון הוא ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן כנגד י"ח ציוויים שכתב בפרשת משכן שני אמר ר' חייא בר אדא וכלבד מן ואתו אהליאב בן אחיסמך עד סופיה דסיפרא: **היה יושב בספינה או באסדא.** בגמ' דבני מערבא גרסי היא אסדא היא רפסודות דכתיב (דברי הימים ב ב) ונביאם לך רפסודות על ים יפו:

רבינו חננאל

דאמר ר' יהושע בן לוי כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה. אין הלכה כי הא דריב"ל. [מתני']. **ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים.** ואוקמוה רבנן מאי קבע, כל שאינו אומרה בלשון תחנונים, וקימא לן כותיהו. ואע"פ דדמיא עליה כמשאוי, אם מתפלל בלשון תחנונים יצא, כדכתיב ואתחנן אל יו"י. הא דרבה ור' יוסף דאמרי [תרוויהו] מאי הוא קבע כל שאינו מחדש דבר בתפלתו, ליתיה, דהא אפי' ר' זירא דגברא רבה הוא, הוה מסתפי לחדית מילתא בצלותיה דילמא אתי ליה טורחנא, כל שכן זולתו. והא דאמרי אביי ור' חנינא בר אבון דכל מי שעשה תפלתו קבע [להתפלל] קודם דמדומי חמה אין תפלתו תחנונים, ואיסתייעו מדר' יוחנן [דאמר] מצוה להתפלל עם דמדומי חמה, ואמר ר' זירא מהאי קרא ייראוך עם שמש ולפני ירח דור וגו', הא לייטי עלה במערבא שמא נטרפה לו שעה, כלומר כל הדוחק תפלת מנחה עם דמדומי חמה אם יזדמן לו טורדת שעה ולא יתפלל חשך השמש ונמצא בטל מן התפלה, הילכך להקדים כמעט טפי עדיף. פירוש **פרשת העבור** ר' חסדא אמר בשעה שעברו ישראל על תורתך והם בצרה כאשה עוברה שאתה מלא עליהם זעם ועברה ומעברת עליהם משברי גליך יהיו כל צרכיהם לפניך. **ירושלמי:** ר' אחא בשום ר' (אמ') [אסא] כל זמן ששליח ציבור עובר לפני התיבה ותובע צרכי עמך ישראל מלפניך. **ואמר ר' תנחום אמר ר' יהושע בן לוי המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקפקו כל חוליות שבשדרה.** פיקפוק זולתי פיקוק, דקימא לן פיקוק סתימה כדגרסינן פקק החלון, ופקפוק פתיחה כדגרסינן בפרק קמא דסוכה, מפקפק ונוטל אחת מבינתים. וכשכורע אדם וכופף קומתו מתפתחות החוליות ונראות כי מתפתחות החוליות מבחוץ מאחוריו ומסתתמות מבפנים, ודוגמא לדבר קשרי אצבעותיו. **עולא אמר עד שיראה איסר כנגד לבו.** פי' עד שיראה איסר כנגד לבו. יש מי שאומר שכשכופף אדם עצמו מתקפל טיבורו בתוך

רבינו חננאל (המשך)

מעיו ונראה הסחוס, והוא הנקרא צפור נפש שבשלהי החזה [באמצעיתו בולט] והוא כשיעור איסר. ויש מי שאומר עד שיכוף קומתו ויראה איסר מוטל בארץ כנגד לבו, מפני שהאיסר מטבע קטן, ואם לא ישוח [ויעיין] אינו מביטו בארץ בעת שהוא מכוון ומוטל כנגד לבו. **ר' נחוניא אומר כיון שנענע ראשו וכו'.** פי', שהרכין בראשו ומתראה ככורע, דיו. וקיימא לן כוותיה. מיהו מאן דטרח וכרע טובא טפי עדיף, דהא ר' ששת כי כרע כרע כחזרא, שהוא רך ונכפף הרבה, וכי זקיף זקיף כחויא [שזוקף הראש לכתחלה]. **יחזיר פניו.** פי' כנגד מקום התפלה. **היה יושב בספינה או באסדא.** פי' אסדא רפסודות כדכתיב רפסודות על ים יפו. **ירושלמי:** היא אסדא היא אסקריא היא רפסודות. פי' קורות רבות קשורות כולן אחת אל אחת ואחת אל אחת, והולכין בהן בנהרות ממקום למקום כמו שהולכין בספינה הקטנה. או באסדא שהם כבלים הנתונין ברגלי הכלואים בבית הכלא. **י"ח התקין שמעון הפקולי וכו'.** פירוש, בתחלה היו מתפללין שלש ראשונות ושלש אחרונות והאמצעיות בלא סדר ידוע לכל, אלא כל אחד כפי מה ששמע מרבו, וכיון דבא שמעון הפקולי וירד לפני התבה לפני רבן גמליאל ביבנה, והסדיר י"ח ברכות על הסדר שאנו מתפללין עכשיו, נתיישרו הדברים בעיני רבן גמליאל וקבעם לכל להיות הכל מתפללין סדר אחד. אבל ברכת המינים לא היתה בידו מסורת [מרבו]. ירד [עמד] שמואל [הקטן] ותקנה בכלל אלו י"ח ברכות, וקבלו הצבור כולן להיות מתפללין בענין הזה. לשנה אחרת ירד שמואל הקטן לפני התיבה, ומפני אימת הציבור התחיל בברכת המינין ושכח טופסה, וכיון שהוא תיקנה לא העבירוהו מלפני התיבה והורידו אחר תחתיו, אלא המתינו עד שנזכר מטופסה והשלים תפלתו.

מסורת הש"ס

א) שבת דף ט:, ב) כ"י ויהיו, ג) תוספתא פ"ג הכ"ה, ד) מגילה יז:, ה) [ע' בתי"ט], ו) [לקמן כט.], ז) [לקמן כט:], ח) [תענית כה: ב"ק פא.],

תורה אור השלם

1. מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַייָ בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַייָ כָּבוֹד וָעֹז: תהלים כט א
2. קוֹל יְיָ עַל הַמָּיִם אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים יְיָ עַל מַיִם רַבִּים: תהלים כט ג

הגהות הב"ח

(א) גמ' אזכרות שבק"ש ר' תנחום א"ר יהושע בן לוי אמר כנגד: (ב) רש"י ד"ה שיתפקקו וכו' מן הפקק ולמעלה:

גליון הש"ס

גמ' כשחלה ר"א. במס' דרך ארץ רבה פ"ג איתא ר"א בן עזריה. וע"ש עוד איזה שינויים: שם הני י"ח כנגד מי. עי' מדרש תנחומא ר"פ וירא עוד איזה טעמים. ושם איתא דריב"ל אמר נגד י"ח אזכרות שאמר דוד בהבו לה' בני אלים:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא. כל זה צ"ל למעלה קודם ולא אכשל:

לעזי רש"י

פי"ק. מעדר. ציפ"ש [צי"ף]. סד (מכשיר הכובל את הרגלים). רדיי"ל [רי"ד]. רפסודה. ולו"ס. אסדה. קוטו"ן. כותנה.

מוסף רש"י

נר ישראל. שאתה מאיר עיני חכמים (ערכין י.). **על הסדר.** כמשפט המקראות (מגילה יז: עי"ש בגמ').